

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview: Een venster naar een onderbelicht verleden: Het diorama van Kerkshoven, door Maarten de Leede

Auteur: Merleau Neuféglise

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.3, 49-51.

©2024 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

INTERVIEW

EEN VENSTER NAAR EEN ONDERBELICHT VERLEDEN: HET DIORAMA VAN KERKSHOVEN, DOOR MAARTEN DE LEEDE

Merleau Neuféglise

Afgelopen week trof ik Maarten de Leede op een zonnig terras in Amsterdam om het te hebben over het diorama van de Surinaamse koffieplantage Kerkshoven. De kijkkast werd tweehonderd jaar geleden gemaakt door Gerrit Schouten in opdracht van de Nederlandse plantage-eigenaar. In 1914 kwam het bij het Valkhof Museum in Nijmegen terecht, waar het tot een paar jaar geleden een vrij onzichtbaar bestaan in het depot leidde. Maarten de Leede werkte vorig jaar als junior conservator oude kunst en cultuurgeschiedenis aan een internationaal samenwerkingsproject over het diorama.

Het project begon toen Marsha Mormon en haar partner Bas Spek het museum benaderden over het object, dat verbonden is aan de familiegeschiedenis van Mormon. Haar voorouders hebben namelijk in slavernij gewerkt op de plantage Kerkshoven. De plantage lag aan de Warappakreek in Suriname. Iets verderop, op de voormalige plantage Reynsdorp, hebben Mormon en Spek nu Museum Bakkie opgericht, waar de geschiedenis van het gebied en die van Mormons familie behandeld worden.

De kijkkast was bedoeld als pronkstuk voor de plantage-eigenaren, die soms zelf nooit in Suriname waren geweest. Vanuit een grachtenpand in Amsterdam maakte het diorama de plantage aan de andere kant van de wereld tastbaarder. De Leede was meteen geïnteresseerd in het object omdat het zo veelzijdig is. Het zit tussen kunst en ambacht in en is vanuit veel verschillende invalshoeken te benaderen. Voor alles wat er namelijk in de kijkkast te zien is, is er ook veel weggelaten. Zo zijn bijvoorbeeld de akkers, die veruit het grootste deel van de plantage besloegen en waar het zware werk gebeurde, niet te zien. In plaats daarvan zien we een ‘façade’ van de plantage, bestaande uit onder andere het huis van de directeur, de koffieopslag en een houtloods. Wat dit diorama echter zo bijzonder maakt, aldus De Leede, is dat de barakken waar de tot slaaf gemaakten leefden wel afgebeeld zijn. Ook zien we een kostgrondje, een stuk grond waarop zij hun eigen voedsel moesten verbouwen. Hoewel er dus wel een glimp op te vangen is van de levens van de tot slaaf gemaakten, speelde het gros van hun bestaan zich achter de schermen van het diorama af.

Om hier meer zicht op te krijgen bleek de samenwerking met Museum Bakkie en het Nationaal Archief Suriname erg waardevol. Hoewel de bronnen uit het archief van het museum in Suriname voor een groot deel afkomstig zijn van de Europese koloniale elite, is er tussen de regels door veel te achterhalen over de levens van de mensen die gedwongen op de plantage werkten. Er zijn

Gerrit Schouten, Diorama van de Surinaamse plantage Kerkshoven, 1823, gemengde technieken, b 172 x h 73 x d 31 cm. Collectie Valkhof Museum.

Foto: Rik Klein Gotink

bijvoorbeeld krantenberichten die melding maken van straffen die werden opgelegd op Kerkshoven, zowel aan de tot slaaf gemaakten als aan een directeur vanwege zijn grove behandeling van hen. Zo werd de slaafgemaakte vrouw Affie met haar handen en voeten om een ton gebonden, waarna zij al draaiend tot bloedens toe met een zweep geslagen werd omdat ze 'te lang had gepoept'.¹ Daarnaast is er volgens De Leede in Suriname een levendige traditie van *oral history's*. Er zijn een hoop vertellingen en liederen die erg in de cultuur verankerd zijn. Mormon heeft op het oude plantagegebied ook een tuin met een eigen geschiedenis van migratie aangelegd. Veel van de planten in de tuin zijn afkomstig uit Afrika of elders en werden in de tijd van de slavernij gebruikt als medicijn. Door te breken met het perspectief van de kolonisten, en te zoeken in de marges van de geschiedenis, is er dus toch een behoorlijk beeld geschetst van het leven van de tot slaaf gemaakten op de plantage Kerkshoven.

Een nieuwe toevoeging aan Museum Bakkie is de hoogwaardige replica van het diorama, gemaakt door Miniworld Rotterdam in opdracht van het Valkhof Museum. Het was nog even de vraag of het origineel naar Suriname zou gaan of dat het in Nederland zou blijven. Op de vraag of het originele diorama niet beter op zijn plaats zou zijn in Suriname dan in Nijmegen, geeft De Leede een genuanceerd antwoord. Aan de ene kant kan je je afvragen waarom het originele object, waar de meeste historische waarde aan toegekend wordt, niet naar Suriname is gegaan. Aan de andere kant maakt de replica het mogelijk om bij te dragen aan het persoonlijke verhaal dat Museum Bakkie wil vertellen, en is tegelijkertijd het diorama na zijn schaduwbestaan nu ook in Nederland in de

belangstelling geraakt. De kijkkast wordt onderdeel van de permanente collectie en er komt ook een thematische tentoonstelling die in het voorjaar opent. Zo wordt er in het Valkhof Museum nu ook een ander verhaal verteld, en niet alleen dat stukje geschiedenis dat we al zo goed kennen, en dat is vooruitgang.

Daarnaast stelt de Leede dat het belangrijk is om je te realiseren dat het voor musea vaak erg lang duurt om dit soort projecten op te starten. Eer het een beestje van de grond is, ben je soms jaren verder. De manier waarop we over dit soort dingen nadenken, ontwikkelt zich daarentegen constant. Daarom kan het zomaar zijn dat een oplossing die een paar jaar geleden verzonnen is, over vijftien jaar al niet meer toereikend wordt gevonden. Hoewel het altijd belangrijk is om als instituut kritisch te reflecteren op eerdere keuzes, is het ook belangrijk om te erkennen wat een project als dit allemaal teweeg heeft gebracht.

Voor mensen wier familiegeschiedenis verbonden is met de plantages in Suriname, omdat hun voorouders daar bijvoorbeeld gedwongen werkten, zijn objecten als deze heel belangrijk. Er was geen fotografie en in de geschiedschrijving is hun kant van het verhaal onderbelicht. Door objecten als deze wordt een verleden gevisualiseerd dat anders abstract was gebleven.

De rol die het object in Nederland kan spelen is er volgens De Leede een van bewustwording. Er heerst volgens hem een tendens waarin we erg selectief met ons verleden omgaan. Hoewel we grote namen als Rembrandt graag als onderdeel van onze geschiedenis zien, hebben we met het koloniaal verleden van Nederland liever niets te maken. In Suriname, waar De Leede was om onder andere Museum Bakkie te bezoeken, word je geconfronteerd met de rol die Nederland heeft gespeeld in het slavernijverleden en met de gevolgen die dit verleden nog altijd voor veel mensen heeft. Deze kant van het verhaal kan door aandacht te besteden aan objecten als het diorama van Kerkshoven een plekje krijgen in de Nederlandse geschiedenis.

Daarnaast is het op zichzelf ook een heel bijzonder object omdat het vrij uniek is. Volgens De Leede zijn er zo'n 45 diorama's bekend van Gerrit Schouten, waarvan een stuk of zes plantages afbeelden. Deze maakte hij in opdracht van plantagehouders. Hoewel tekeningen, schilderijen en plattegronden van plantages gebruikelijk waren, komen kijkkasten als die van de plantage Kerkshoven niet veel voor. De Leede is op zoek gegaan naar soortgelijke diorama's van plantages uit andere landen, maar heeft die niet kunnen vinden. Het diorama is vanaf april 2025 te zien in het Valkhof Museum in Nijmegen.

Maarten de Leede heeft een bachelor in kunstgeschiedenis en de master Curating Arts and Cultures aan de Universiteit van Amsterdam afgerond. Tot voor kort werkte hij als junior conservator oude kunst en cultuurgeschiedenis bij het Valkhof Museum in Nijmegen. Hier maakte hij deel uit van het project rondom het diorama van Kerkshoven, een vergeten object dat nu in de schijnwerpers staat.

Eindnoten

1 M. de Leede & Y. Drieveer, Een Surinaams Diorama in Nijmegen (2023), geraadpleegd op (27-08-2024), beschikbaar via: <https://valkhofmuseum.nl/nl/verdieping/stories/een-surinaams-diorama-in-nijmegen>.